

# Ruimtelijke verschillen in nieuwe technologie

*Vernieuwing in grafische industrie onderzocht*

Technologische vernieuwingen en de rol die de faktor ruimte daarbij speelt, staan bij wetenschappers en politici de laatste jaren in het centrum van de belangstelling. Zo heeft het Nederlands Economisch Instituut in 1984 onderzoek gedaan naar de innovatiepotenties van de COROP-regio's. De vraag in hoeverre deze potenties het tot stand komen van vernieuwingen in de praktijk werkelijk beïnvloeden, bleef echter onbeantwoord. De Utrechtse geografen M. Brand en H.J. van der Meer hebben geprobeerd het stedelijk innovatieprofiel op zijn waarde te schatten door het te confronteren met vernieuwingen in de grafische industrie.

JELLE PIERSMA\*

De auteurs hebben voor 26 steden een indrukwekkende hoeveelheid indicatoren voor innovatiepotentie verzameld en ze in twee groepen ingedeeld. De eerste groep indicatoren vormt samen de produktiestructuur van de stad. Hieronder vallen de concentratie van kansrijke bedrijvigheid, industriële ondernemingen met Research & Development, het gebruik van innovatiesubsidies en octrooien. De tweede groep bestaat uit indicatoren die samen het produktiemilieu beschrijven. De kwaliteit hiervan wordt bepaald door de aanwezigheid van informatiewerken, hoger geschoolden, een aangenaam woonmilieu, een goede bereikbaarheid en voldoende bedrijfsruimten.

## Profiel

De indicatoren zijn tot één waarde samengevoegd met behulp van een multi-criteria-analyse. Het beeld dat dan ontstaat bevestigt wat uit andere onderzoeken ook naar voren komt: vooral steden in de randstad en de halfwegzone hebben sterke innovatieprofielen. Wel is opvallend dat de vier grote steden steeds meer terrein moeten prijsgeven aan de middelgrote steden en dat de aanwezigheid van veel Research & Development in de halfwegzone een voorbode lijkt te zijn van een verdere verschuiving van het economisch zwaartepunt in die richting.

De centrale vraag was nu of vergelijkbare gelijksoortige bedrijven in verschillende steden evenredig met de sterkte van het innovatieprofiel innoveren. Om dit te achterhalen is de grafische industrie in een tiental steden onderzocht. Met ongeveer 2500 bedrijven en 50.000 werknemers is dit één van Nederlands grootste industriële sectoren. De grafische ondernemers zijn de laatste jaren zeer actief geweest in het doorvoeren van nieuwe technologieën, zoals aanlevering van het origineel via telecommunicatie en het digitaal zetten van de tekst. Het toepassen van nieuwe technologie is in de grafische sector ech-

**TABEL: Ruimtelijke differentiatie van innovaties**

Innovatieprofiel	Kwaliteit innovatie grafische bedrijven	
sterk	Eindhoven Rotterdam	112
meer dan gemiddeld	Haarlem Utrecht	100
gemiddeld	Groningen Zwolle Arnhem	96
minder dan gemiddeld/ zwak	Enschede Leeuwarden Tilburg	93

ter belangrijker dan het zelf ontwikkelen. De tabel illustreert de belangrijkste conclusie van het onderzoek, namelijk dat er inderdaad sprake is van een ruimtelijke differentiatie bij het tot stand komen van innovaties.

Door zo'n nadruk te leggen op de toepassing van innovaties, mengen de auteurs zich ook in de nog altijd actuele discussie over het te voeren technologiebeleid. In de Innovatienota (1979) en het rapport van het project Technologiebeleid (1984) maar ook in het recente rapport van de commissie Dekker ligt de nadruk op het stimuleren van hoog technologische innovaties in een beperkt aantal velden als biotechnologie, informatie- en medische technologie.<sup>1</sup> De Nederlandse economie zal het volgens deze rapporten moeten hebben van een uit wetenschappelijk onderzoek voortkomende 'technologische stoot' (technology push). In de niet aflatende stroom van innovatiestudies over de computerindustrie en andere high tech sectoren sluit men zich goeddeels bij deze opvatting aan. De econoom H.W. de Jong heeft onlangs scherpe kritiek geuit op deze eenzijdige benadrukking van de technology push.<sup>2</sup> Technologische vooruitgang komt volgens hem eerder tot stand door de trek- of zuigkracht van de markt (demand pull).

**Het zijn de bedrijven, ook in de meer 'traditionele' sectoren als de grafische industrie, die door het stellen van een concreet probleem dat om een oplossing vraagt, de economische ontwikkeling stimuleren. Meer aandacht voor het toepassingsaspect van innovaties lijkt daarom zeker op zijn plaats.**

\*Redactie Agora

1. Tijdelijke Adviescommissie voor de uitbouw van het technologiebeleid (commissie Dekker): *Wissel tussen kennis en markt* (1987)
2. H.W. de Jong: *Is dit technologiebeleid?* in ESB (20-5-1987)

Auteurs: M. Brand en H.J. van der Meer  
Titel: Innovatie en de stad  
Te koop: Vakgroep Toegepaste Geografie en Ruimtelijke Planning, Rijksuniversiteit Utrecht

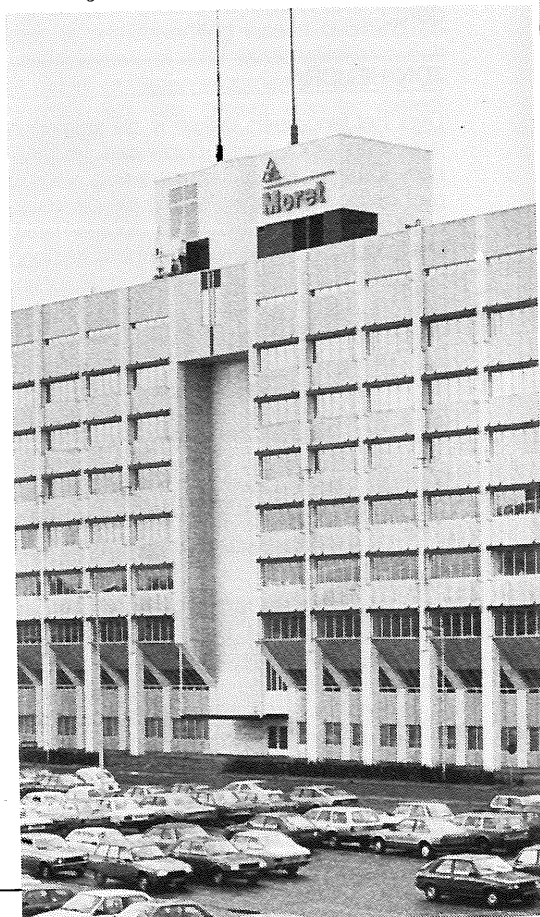
In een aantal steden ontwikkelde zich rondom stations een concentratie van tertiaire werkgelegenheid in kantoren en winkels. Duidelijke voorbeelden hiervan zijn Hoog Catharijne in Utrecht en Babylon in Den Haag. Uit het oogpunt van een centrale ligging, een goede bereikbaarheid en de nabijheid van andere complementaire en concurrerende activiteiten lijkt de ontwikkeling van iedere stationsomgeving wel tot een succes te moeten leiden. Toch blijkt dit niet overal het geval te zijn. M.D. Noordhoek en E.T. Visser trachten in hun scriptie te achterhalen waaraan dat ligt.

## In de omgeving van stations

THIJS PENNINK\*

De auteurs hebben in hun onderzoek een viertal factoren, die verantwoordelijk kunnen zijn voor de economische ontwikkeling rond

**Station in de buurt of niet, de bereikbaarheid per auto blijft voor kantoren zeer belangrijk. Rotterdam-Alexander ligt aan de rand van de stad, zodat hier wat dit betreft weinig problemen zijn.**  
Foto: Deelgemeente Prins Alexander, Rotterdam



stations, in beschouwing genomen. Het betreft het gemeentelijke beleid, de vastgoedmarkt, het voorkomen van andere functies en de bereikbaarheid. Het onderzoek heeft zich geconcentreerd op de stations Rotterdam-Alexander, Leiden en Den Haag Holland Spoor (HS). De economische ontwikkeling van het gebied rond Rotterdam-Alexander wordt positief beoordeeld, terwijl die rond Leiden neutraal en die rond Den Haag HS negatief wordt beoordeeld.

### Complex

Wat betreft het gemeentelijke beleid is het vaak niet mogelijk om eenduidig een factor aan te wijzen, die een remmende dan wel een stuwende werking heeft. Het gaat meestal om een complex van factoren, die gezamenlijk de ontwikkeling bepalen. Van vitaal belang wordt de relatie tussen de gemeente enerzijds en de projectontwikkelaars, beleggers en bedrijfsleven anderzijds genoemd. Daarnaast kan worden gedacht aan het belang van een gefaseerde ontwikkeling, waardoor tijdig op veranderende omstandigheden kan worden gereageerd. Nauw verband houdt hiermee de noodzaak van een flexibele opstelling; overigens zonder dat door veelvuldig wijzigen het plan aan geloofwaardigheid mag verliezen. Opmerkelijk is dat het gemeentelijk gronduitgiftebeleid weinig terzake lijkt te doen. Zo stuit het erfpachtstelsel slechts op weinig bezwaren.

De vastgoedmarkt en de aanwezigheid van andere functies lijken weinig invloed op de economische ontwikkeling te hebben. De bereikbaarheid daarentegen des te meer. De verkeersafwikkeling in de stationsomgevingen is vaak een probleem. Een verdichting van economische activiteit en de daaruit resulterende verkeersstromen gaan vaak niet samen. Er zullen oplossingen moeten worden gezocht om doorgaand en bestemmingsverkeer te scheiden. Stationslocaties aan de rand van de stad (Rotterdam-Alexander) bieden wat dit betreft meer mogelijkheden.

**De conclusie dringt zich op dat een positief, consistent gemeentelijk beleid, opgesteld in overleg met ontwikkelaars de meeste kans van slagen heeft. Een zeer belangrijke randvoorwaarde daarbij is een goede bereikbaarheid van de stationsomgeving.**

\*Redactie Agora

**Auteurs:** M.D. Noordhoek en E.T. Visser  
**Titel:** Economische ontwikkeling van stationsomgevingen  
**Verkrijgbaar:** Bibliotheek van het Economisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam

### Rectificatie

In het vorige nummer is helaas een fout geslopen bij de vermelding van de auteursnaam bij het artikel over bedrijfspandenbanken op pagina 13. Als auteur staat R. Spee vermeld. Hij heeft het artikel, evenals de scriptie, echter geschreven in samenwerking met P. Baetsen. Wij bieden beide auteurs onze excuses aan voor het wegvallen van de naam van P. Baetsen. Wij hopen hiermee één en ander te hebben rechtgezet.

de redactie

# Uniforme nieuwbouw tast terpdorpen aan

*'Dorpsbeheersplan' moet structuur beschermen*



Terpdorpen bezitten een specifieke structuur. Het is duidelijk dat deze door grootschalige rechttoerechtaan geplande uitbreidingswijken grondig wordt verstoord.

Terpafgravingen en grootscheepse ruilverkavelingen hebben sinds de eeuwwisseling al enorm veel schade toegebracht aan de Friese en Groningse terpdorpen. De laatste twintig jaar zijn het de nieuwbouwwijken, die het historische karakter van deze dorpen ernstig aantasten. Dorpsuitbreidingen werden als 'puisten' tegen de oude kern aangeplakt met als doel nieuwe inwoners te trekken of in ieder geval de eigen mensen in het dorp te houden. Dit alles in het kader van de leefbaarheid. Men heeft hierbij echter een grote fout gemaakt; er werd bij de uitbreidingen alleen naar de kwantiteit gekeken, niet naar de kwaliteit. Aldus werd geen rekening gehouden met de historische structuur van de nederzetting.

### DICK BLOEMHOF

Het bouwen van dergelijke wijken, die in z'n geheel tegen het oude dorp werden aangeplakt had vooral financiële redenen:

- Kleine aantallen woningen per jaar bouwen is relatief duur. Door het opsparen van contingenten kan een hele wijk ineens worden gerealiseerd, wat goedkoper is.

- De aanleg van een nieuwe weg voor een hele wijk is minder kostbaar dan de ontsluiting van her en der verspreide woningen. Zo'n weg is vaak zelf al structuurverstorend. Niet zelden waren de resultaten uniforme nieuwbouwwijkjes, die veel (zo niet alle) streek- en plaatsgebonden kenmerken overwoerden. Een belangrijk gevolg hiervan was nieuwe kernvorming binnen het dorp. Er ontstond een tweedeling; de oude dorpskern en de nieuwbouwwijkuitbreiding, die op zich ook een kern werd.

### IJskast

Toch is er bij de gemeenten geen gebrek aan historisch besef, zo blijkt uit een enquête die is gehouden onder tien Friese gemeenten met vijf of meer terpdorpen. Ook de wil om rekening te houden met de historische structuur is bij de gemeenten wel aanwezig,

maar deze wordt ondermijnd door de financiële positie. Tachtig procent van deze onderzochte gemeenten is er tevens van overtuigd dat historische dorpsstructuren en elementen een positieve invloed op de herkenbaarheid, identiteit, leefbaarheid en dorpsbinding hebben. Echter, uit dezelfde enquête blijkt dat iedere gemeente onder 'historische structuur' en onder het begrip 'identiteit' weer iets anders verstaat. Bovendien bestaat deze historische aandacht in de plannen veelal alleen maar uit enkele regels historische ontwikkeling. Veel gemeenten nemen aan dat het voortbouwen op de historische structuur een duurdere oplossing is, maar men kan zich afvragen of dat wel het geval is.

Behalve door de nieuwbouwwijk aan de rand van het oude terpdorp, wordt de tweedeling in die dorpen ook bewerkstelligd door het instrument 'beschermd dorpsgezicht'. In Friese terpdorpen bevinden deze zich in de oude historische kern, op de terp zelf (of wat daar van over is). Dit behoud van de oude dorpskern is altijd zo opgevat, dat nieuwbouw elders dient te worden gerealiseerd, in de vorm van dorpsuitbreidingen. Als gevolg van het beschermen van de oude kern trad aldus aantasting van de totale dorpsstruc-